

УДК 631.155:330

Л. Ю. Мельник,

д. е. н., професор, Дніпропетровський державний аграрний університет,

Л. Ю. Семенова,

старший викладач, Дніпропетровська державна фінансова академія

СУЧАСНА МОДЕЛЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

THE CONTEMPORARY MODEL OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Поглиблені теоретичні засади щодо пореформеної моделі аграрного виробництва. Виділено і проведено аналіз її головних критеріїв.

The theoretical principles of the post-reform agricultural production model have been deepened. The major criteria have been selected and analyzed.

Ключові слова: модель, аграрне виробництво, етапи, функціонування, розвиток, форми господарств, власність.

Key words: model, agricultural production, stages, operation, development, types of farms, property.

ВСТУП

На початку аграрної реформи було визначено її головну мету і стратегічне завдання — ринкова трансформація одержавленого колгоспно-радгоспного ладу — і на цих засадах формування "багатоукладної" моделі сільського господарства ринково-підприємницького типу. На сьогодні це завдання в основному виконано. Функціонуюча модель аграрного виробництва є ринкового типу, що офіційно визнано світовою спільнотою. Абсолютна більшість агрогосподарств (різних організаційно-правових форм) функціонують на засадах приватної власності. Держава щодо сільського господарства виконує ті функції, які притаманні країнам з ринковою економікою.

Водночас такі визначення вітчизняної моделі сільського господарства, як "післяприватизаційна", "післякризова", "пореформена" вказують лише на той факт, що етап перехідної або транзитивної економіки завершено. Саме тому нагальною є потреба в конкретизації сучасної моделі аграрного виробництва, порівняння її з моделями в зарубіжних країнах.

Окремі аспекти цього складного питання вже досліджувалися у наукових працях вчених економістів-аграрників, зокрема В.Я. Амбросова, І.І. Лукінова, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенко, І.В. Прокопи, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина й багатьох інших.

Проте є необхідність їх узагальнити, здійснити системну оцінку сучасної моделі аграрного виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних засад та концептуальних підходів щодо визначення змісту і головних ознак післярефор-

меної моделі аграрного виробництва, визначення притаманних їй проблем і можливих напрямів вирішення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття "модель" у тлумачних словниках має різні визначення — міра, зразок виробу, схема, що відображає або описує яке-небудь явище чи процес в природі та суспільстві. За формою моделі можуть бути графічними, математичними, словесно-описовими (вербальними). В економічних науках поняття "модель" отримало розвиток з появою у ній математичного напрямку. Згодом його почали використовувати щодо класифікації економічних систем або їхніх підсистем і зрештою навіть окремих галузей національної економіки. При цьому використовуються різні критерії (ознаки), які конкретизують ту чи іншу економічну модель.

Відносно економічної моделі сільського господарства, на наш погляд, доцільно виділити такі головні ознаки:

— форми власності на виробничі ресурси та результати праці;

— господарська структура (співвідношення організаційно-правових форм первинних виробничих одиниць);

— аграрне виробництво в контексті розмірів сільськогосподарських підприємств;

— техніко-технологічна їх оснащеність;

— аграрне виробництво в аспекті організації й управління на мікро-, і макrorівнях (господарський механізм та його складові).

Саме за такими ознаками здійснимо аналіз сформованої і функціонуючої нині в Україні економічної моделі аграрного виробництва.

Форми власності на засоби та результати праці. На сьогодні сільське господарство в Україні

базується на таких формах власності: 1) державна; 2) приватна; 3) приватно-спільна.

Остання за своєю сутністю є приватною, але за способом господарського використання — спільною. Відносно головного ресурсу сільськогосподарства — сільгоспугідь, то на кінець 2011 р. у державній власності знаходилося 1010,3 тис. га, або 2,4% щодо загальної площі сільгоспугідь [10, с. 77]. Особливістю сектора недержавних

сільськогосподарських підприємств є те, що 9/10 усіх сільськогосподарських угідь вони використовують на орендних засадах. Саме це, а також "національні" особливості оренди землі (короткі терміни орендних договорів, невеликі площі землі, які здаються в оренду їхніми власниками, низька орендна плата тощо), зумовлюють проблему відновлення родючості ґрунту.

За роки державної незалежності в ґрунтовому покриві спостерігаються загрозові явища. Зокрема, занедбані хімічна меліорація ґрунтів і зрошувальне землеробство, розбалансована система насінництва, в разі зменшилися обсяги внесення мінеральних і органічних добрив, не використовуються науково обґрунтовані сівозміни, як наслідок маємо дефіцитний баланс гумусу і поживних речовин, а зрештою деградацію ґрунтового покриву, що призводить до зниження продуктивності первинного й унікального виробничого ресурсу в сільському господарстві — земельних угідь, втрати значних площ продуктивних земель. Найродючіші у світі чорноземи перетворилися у ґрунти із середнім рівнем родючості і продовжують погіршуватися. При цьому сучасна державна політика використання земельних ресурсів в Україні не забезпечує збереження родючості ґрунтів [2; 11]. Як наслідок, виникає загроза продовольчій безпеці країни.

Питання ефективного використання земельних ресурсів та збереження їхньої родючості потребує спеціального дослідження. А тому лише відмітимо, що приватизація землі з початку проходила під гаслом "землю тим, хто її обробляє". Натомість у секторі сільськогосподарських підприємств маємо зворотній результат — знову уособлення процесів землеволодіння і землекористування. А це і є однією з головних причин зниження продуктивності використання сільськогосподарських угідь і погіршення їхньої родючості.

У зв'язку з цим П.Т. Саблук справедливо зазначав: "Сільське господарство і надалі перебуватиме в кризовому стані, якщо зберігатимуться існуючі земельні відносини. Земля повинна перей-

Таблиця 1. Кількість діючих господарюючих суб'єктів у сільському господарстві

Організаційно-правові форми господарювання	2009		2010		2011	
	одиниць	у відсотках до загальної кількості	одиниць	у відсотках до загальної кількості	одиниць	у відсотках до загальної кількості
Усього	57152	100,0	56493	100,0	56133	100,0
Господарські товариства	7819	13,7	7769	13,8	7757	13,8
Приватні підприємства	4333	7,6	4243	7,5	4140	7,4
Виробничі кооперативи	1001	1,7	952	1,7	905	1,6
Фермерські господарства	42101	73,7	41726	73,8	41488	73,9
Державні підприємства	345	0,6	322	0,6	311	0,6
Підприємства інших форм господарювання	1553	2,7	1481	2,6	1532	2,7

Джерело: [10, с. 51].

ти до реального власника, який повністю відповідатиме перед державою, суспільством за раціональне й ефективне господарювання... Не можна очікувати позитивного результату, коли більшість селян одержали у власність землю і не працюють на ній" [8, с. 8]. Водночас деякі науковці почали романтизувати оренду землі: "На сучасному етапі розвитку земельних відносин надзвичайно важливу роль відіграє оренда землі" [4, с. 10].

Оренді землі взагалі, як і будь-якому економічному явищу чи процесу, притаманні позитиви й негативи. За певних умов землекористувачу вигідніше орендувати землю, ніж її купувати. Але, напевне, усі погодяться, що з точки зору відновлення родючості ґрунтів, а тим більше її поліпшення поєднання в одній особі землевласника і землекористувача має незаперечні переваги. Є всі підстави вважати, що для землегосподаря власність на землю вигідніша, ніж оренда.

Аграрне виробництво в контексті організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Господарська структура станом на 01.07.2011 мала такий вигляд (табл. 1).

Дані таблиці 1 дають підстави стверджувати, що у секторі сільськогосподарських підприємств України за кількістю діючих господарюючих суб'єктів і їхньою питомою вагою провідним є приватний сектор. До недержавних приватно-спільних можна віднести передусім господарські товариства і виробничі кооперативи (а це лише 15,2% від загальної кількості господарюючих суб'єктів).

У таблиці 1 наведені дані щодо зареєстрованих юридичних осіб за основним видом діяльності. Але, окрім них, агровиробниками є мільйони "господарств населення". У статистичному збірнику "Сільське господарство України" є лише дані щодо кількості головного сегменту останніх — особистих селянських господарств. На кінець 2011 р. вона становила — 4,4 млн одиниць [10, с. 65], тобто кількість фізичних осіб у сільському господарстві перевищувала кількість юридичних у 78 разів.

Таблиця 2. Питома вага головних форм агрогосподарств в загальній площі сільськогосподарських угідь і сукупній валовій продукції сільського господарства у 2011 р.*

Сектори агрогосподарств	Частка у загальній площі сільськогосподарських угідь, %	Частка у сукупній валовій продукції сільського господарства, %
Сільськогосподарські підприємства	56,2	51,8
з них: фермерські господарства	11,9	6,9
Господарства населення	43,8	48,2
Разом	100,0	100,0

Джерело: розраховано за даними: [10, с. 46, 77, 164—166].

Економічне значення того чи іншого сектора або окремої форми господарювання, зрозуміло, визначається не їхньою кількістю, а часткою у загальному виробництві сільськогосподарської продукції. На основі даної вітчизняної статистики визначимо частку основних сегментів господарської структури у загальному виробництві валової сільськогосподарської продукції і площі сільгоспугідь (табл. 2).

Наведені у таблиці дані свідчать, що в Україні нині функціонують два великі сектори, які за показниками використання земельних угідь і виробленої продукції істотно не відрізняються між собою.

Сільське господарство з точки зору розмірів аграрних господарств. Більшість науковців вважають, що розміри господарства є важливим фактором, який позитивно впливає на результати виробництва. А тому є всі підстави стверджувати, що нині в сільському господарстві вирішального значення набуває формування, функціонування й розвиток сектора великотоварних агроформувань, незалежно від їх організаційно-правових форм. Вони мають незаперечні переваги щодо ефективного використання землі, уречевленої та живої праці, додержання науково обґрунтованих сівозмін тощо.

Водночас відмітимо, що розміри підприємства не є прямим чинником впливу на результати господарської діяльності, хоча виступають важливою умовою для ефективного використання інших чинників. При цьому із зростанням продуктивних сил у сільському господарстві, розвитком техніко-людської системи ефективно їхнє використання об'єктивно вимагає досягнення певного рівня концентрації виробництва взагалі й земельних площ зокрема. І такі рівні мають тенденцію до зростання. Звідси висновок: переваги великих агроструктур зумовлюють концентрацію виробництва в сільському господарстві, яка проявляється в збільшенні розмірів агропідприємств; посиленні економічної вагомості сектора великотоварних агроструктур, зменшенні кількості господарських одиниць.

Якщо виходити із показника розмірів земельних угідь, то в Україні (за винятком фермерських господарств) має місце істотна поляризація двох секторів: господарства населення і сільськогосподарські підприємства. На кінець 2011 р. середній

розмір площі землі сільських домогосподарств становив 1,21 га (у тому числі особистих селянських господарств — 1,48 га). При цьому кожне четверте з них мало площу землі до 0,25 га, а до 0,50 га — 50,6%. На одне фермерське господарство припадало 106 га, а на сільськогосподарське підприємство, без останніх — 1103 га. [10, с. 65, 77—78, 164, 186].

Відносно господарського аспекту нинішньої моделі аграрного виробництва слід наголосити, що вона не відповідає прогнозам науковців початку 90-х років ХХ ст. Більшість з них вважали, що в основі майбутньої моделі аграрного виробництва має бути фермерське господарство, або інші сімейно-трудові форми господарств. Така модель більш-менш відповідала б моделі сільського господарства країн Західної Європи.

Ретроспективна оцінка висловлювань прихильників широкомасштабного розвитку сімейного фермерства в Україні дає підстави стверджувати, що якщо й не всі, то більшість науковців спрощено підійшли до оцінки зарубіжного фермерства. Ними не враховані такі обставини: 1) фермерство в країнах Заходу пройшло тривалий час становлення і розвитку природним шляхом (через конкуренцію), яка здійснювала жорсткий відбір ефективніших ферм і економічне банкрутство відстаючих; 2) певною мірою фермерські господарства використовували ефект масштабу виробництва, спочатку переважно за рахунок створення кооперативів (постачально-збутових) і тих, що переробляють сировину. Пізніше набули розвитку такі процеси, як об'єднання ферм, їх корпоратизація та інтеграція з підприємствами третьої сфери АПК; 3) поглиблювалися спеціалізація ферм з урахуванням розмірів землекористування, інвестиційних можливостей тощо; 4) значна підтримка державою малих ферм; 5) для чималої кількості власників ферм вона не є основним місцем зайнятості й джерелом доходу. Більше того, чимало фермерів віддають свою землю в оренду і є такими лише формально. І не випадково вже минуло понад два десятиліття становлення й розвитку фермерства в Україні, але його економічна вагомість порівняно незначна. У 2011 році частка фермерських господарств у загальних обсягах виробництва валової продукції становила лише 6,9% (у 2008 р. — 7%). Кількісно досягнувши піка у 2007 році — 43,4 тис. од., у 2011 р. кількість ферм зменшилася до 41,0 тис., або на 5,5% [10, с. 164—166].

Отже, широкомасштабний розвиток фермерства в Україні не мав і дотепер немає під собою реальної економічної основи, не одержав належної підтримки держави. Натомість отримав певний розвиток сектор господарств населення. Його частка у валовій продукції сільського господарства збільшилася з 29,6% у 1990 р. до 61,6% у 2000 р. і тільки у 2011 р. становила менше половини — 48,2% [10, с. 48]. Можна по-різному оцінювати цей

процес. У всіх країнах з ринковою економікою також функціонує сектор дрібних і малих агрогосподарств. Так, у США за переписом у 2007 р. в загальній кількості ферм 2204,8 тис. од. 500 тис. од. (22,6% від загальної кількості ферм) це мініферми. Із розрахунку на одну таку ферму обсяг реалізованої продукції дорівнює лише 193 дол. США [12]. До речі, в Китаї і Японії дрібні й малі ферми є основою, базисом функціонування сільського господарства (середній розмір землі в них 1—2 га). У моделі введення фермерства в Європейських країнах також переважають порівняно невеликі фермерські господарства. Середній розмір господарства тут становить 18 га, у Великобританії — 70, Німеччині — 32, у т.ч. на нових землях (колишня НДР) — 197 га, з яких 20% землі використовують господарства із середнім розміром 714 га і 50% — 1751 га [5].

Головна особливість сектора господарств населення в Україні не у їхніх малих розмірах, а техніко-технологічній відсталості, високому рівні "натуралізації" виробництва, невиділеності більшості з них "у просторі й часі" від власне домогосподарств. У цілому цей сектор є ознакою доіндустріальної епохи аграрного виробництва. Таких господарств у економічно розвинених країнах світу практично немає. Там абсолютна більшість навіть дрібних господарств є агробізнесовими.

Натомість більшість господарств населення України не є такими, вони працюють "самі на себе", не беруть участі у формуванні продовольчого ринку в національному вимірі. На сьогодні майже 40% сільських домогосподарств (із загальної кількості 5,2 млн одиниць), які займаються аграрним виробництвом, виробляють продукцію лише для власного споживання, ще 30 % мають змішаний і тільки 30% — переважно товарний характер діяльності [7].

Українській моделі аграрного виробництва притаманна й та особливість у порівнянні з країнами Західної Європи, що у секторі сільськогосподарських підприємств сформована і отримала розвиток група особливо великих агроструктур. Йдеться про ті з них, які організовані фінансово-промисловими структурами. У першу чергу, це агрохолдинги. Середній розмір площі їхніх земель становить близько 79 тис. га. А в багатьох з них цей показник істотно вищий. Так, у ТОВ "Українські аграрні інвестиції" він становить 330 тис. га.

Станом на 01.01.2011 понад 24% ріллі знаходиться під контролем агрохолдингів України [3].

Питання місця і ролі агрохолдингів потребує окремого дослідження. У контексті моделі аграрного виробництва лише відмітимо, що у соціальному плані (трудова зайнятість селян, збереження сіл тощо) надконцентрація (латифундизм) у сільському господарстві не кращий варіант його подальшого розвитку. Адже, із розвитком великих сільськогосподарських підприємств, застосуванням потужних технічних засобів потреба в трудо-

вих ресурсах зменшується. Що робити селянам? Вони мають особисті селянські господарства (господарства населення), в них вони працюють, виробляють продукцію, забезпечують свою потребу, а решту реалізують. І, як показують розрахунки, ці господарства працюють не менш ефективно, ніж великі підприємства. Отже, ставити питання про те, що треба брати курс лише на розвиток великих господарств, ще занадто рано і не потрібно [5].

У цьому зв'язку П.Т. Саблук ще у 2004 р. стверджував: "Настав час переглянути організаційно-правові форми господарювання. Не можна перетворювати колишні КСП у князівські латифундії. Цей етап Україна пройшла у XVIII — XIX ст... Не можна миритися з явищем, коли в різного роду товариствах і приватних господарствах власники землі працюють як наймані працівники" [8, с. 8]. На жаль, з того часу латифундизм у сільському господарстві України отримав значний розвиток.

Крім того, слід зважати і на той незаперечний факт, що значним резервом зниження витрат та підвищення ефективності є не їхня надконцентрація, а дотримання раціональних розмірів земельних угідь.

Наукові засади і конкретні розрахунки щодо останніх проводилися науковцями ННЦ "Інститут аграрної економіки". У зв'язку з цим В.Я. Месель-Веселяк зазначає, що оптимальним може бути господарство, розмір ріллі у якому становить від 4 до 10 тис. га. Високу ефективність забезпечують й невеликі (до 250 га) господарства, які розвивають тваринництво, а також багатогалузеві, сільськогосподарські підприємства розміром 1500—2000 га. Надто великі господарства, які перевищують 20000 га, мають показники прибутковості як у рослинництві, так і в тваринництві значно нижчі, а багато з них є збитковими, особливо в тваринництві. Отже, є сенс формувати господарські структури в межах від 4 до 20 тис. га. У них забезпечується високий рівень рентабельності продукції рослинництва, що є базою для розвитку тваринництва. Проте, не слід ставити це за самоціль, адже найвища ефективність у господарствах розміром 1500—2000 га [5].

У цілому з такими висновками слід погодитися, тим більше, що їх підтверджує практика. Водночас зауважимо, що у сільському господарстві є чимало видів виробництва, у яких розмір земельної площі немає вирішального значення. Головним чинником, що визначає їхню ефективність, є поглиблена спеціалізація, кооперація і інтеграція. Про це свідчить досвід багатьох країн Західної Європи.

Техніко-технологічна оснащеність сільського господарства. У контексті рівня розвитку продуктивних сил або техніко-людської системи при найбільш узагальненому підході можна виділити такі етапи: 1) доіндустріальний — техніка примітивна, використання переважно тяглової сили тварин (коні та воли) і значні об-

сяги ручної праці; 2) індустріальний етап — посилення зв'язків сільського господарства із підприємствами першої сфери АПК, купівля і використання різних видів сільськогосподарської техніки, механізація основних процесів. У землеробстві використання міндобрив, засобів захисту рослин, меліорація тощо; 3) постіндустріальний (застосування новітніх видів техніки і технологій). Кожний із зазначених етапів розвитку техніко-людської системи поступово витісняє попередні, але вони можуть функціонувати одночасно.

Поняття "індустріальний" означає промисловий, а відповідно "постіндустріальний" — це вища ступінь щодо індустріального. У зв'язку з цим логічно заключити, що категорія "постіндустріальна модель економіки" характеризує будь-яку економічну систему в контексті її техніко-технологічної оснащеності і відповідного їй "людського капіталу", тобто професіоналізму працівників, які здатні раціонально й ефективно використовувати дані техніко-технологічні ресурси. Зрозуміло, що це у значній мірі залежить від існуючих соціально-економічних відносин.

На початку аграрної реформи сусільний сектор (колгоспи і держгоспи) аграрної сфери економіки України відповідав критеріям індустріального. Водночас якщо враховувати "руйнацію" матеріально-технічної бази більшості сільськогосподарських підприємств і зважити на її значний розвиток у економічно високорозвинених країнах, починаючи з 1990 р., то у цілому нині він не повністю відповідає навіть індустріальній моделі. Більш того, вітчизняному аграрному сектору на сьогодні притаманний критичний стан матеріально-технічної бази. Машинами та обладнаннями аграрні підприємства забезпечені лише на 45—65% технічної потреби, понад 90% сільськогосподарських машин уже відпрацювали амортизаційний строк. Навантаженість ріллі на трактори в Україні у 4—20 разів, а посівів зернових на комбайн у 4—8 рази більша, ніж у розвинених країнах світу. Вітчизняні машини та обладнання відстають від світових на 2—3 покоління. За кількістю та якістю технічних засобів, продуктивністю машин, економічністю та забезпеченістю в роботі аграрна Україна стоїть значно нижче розвинутих країн світу. За рівнем технічної оснащеності вітчизняне сільське господарство нині відстає від сільського господарства країн-членів ЄС у середньому в 8—10 разів [6; 8].

Разом з тим, відмітимо, що в сільському господарстві України сформовані і функціонують агроструктури постіндустріального типу. До них можна віднести практично усі ті, які є агропромислового типу або й менші за розмірами але "інноваційного" типу. Офіційна статистика щодо їхньої кількості і частки у виробництві валової продукції галузі відсутня. Але, якщо зважати на ту обставину, що майже половина останньої виробляється в господарствах

населення, то постіндустріальний сектор поки що не є провідним.

Отже, на сьогодні функціонуюча в Україні модель аграрного сектора економіки, безперечно, є ринкового типу. У контексті рівня розвитку техніко-людської системи вона включає три сегмента: переважно доіндустріальний, індустріальний і постіндустріальний. На жаль, поки що за показником виробництва валової продукції сільського господарства переважає перший. Напевне, постіндустріальним можна вважати сільське господарство в країні, коли в ньому інноваційні господарства виробляють понад половину продукції і є основою забезпечення продовольчої безпеки на належному рівні. Наявність доіндустріальних, переважно натуральних агрогосподарств типу наших сільських домогосподарств в сучасних умовах взагалі є анахронізмом.

В економічно високорозвинених країнах у цілому і в США, зокрема, сформована і функціонує постіндустріальна модель сільського господарства (інформаційно-технологічний спосіб аграрного виробництва), для якої характерно динамічне і безупинне вдосконалення техніки та технологічних процесів. Зрозуміло, що це стосується не всіх агроструктур. Чимало їх і сьогодні функціонують як "індустріальні". Кількість постіндустріальних агроструктур порівняно невелика, але вони виробляють понад половину усієї товарної продукції. Тобто постіндустріальний сектор в сільському господарстві більшості країн Заходу є провідним, базовим, основою продовольчої безпеки країни. Якщо до нього, наприклад, у США віднести великотоварні агроструктури, "ферми-мільйонники", тобто з обсягом реалізованої сільгосппродукції за рік в 1 млн дол. і більше, то, за даними останнього сільськогосподарського перепису США, в 2007 р. кількість таких агроструктур становила лише 57,3 тис. одиниць (2,6% від їх загальної кількості), але частка їх у загальному обсязі реалізованої сільськогосподарської продукції США становила 58,7% [12].

Розширення міжнародних зв'язків аграрного сектора економіки України, вступ її до СОТ, безперечно, посилять конкуренцію на внутрішньому і зовнішньому аграрних ринках. За таких умов конкурентоспроможними будуть насамперед інноваційні агропідприємства, які використовують новітні види техніки і технології, сучасний менеджмент, незалежно від їхніх розмірів.

Виходячи з контексту порушеної проблеми можна стверджувати, що одним із найважливіших завдань аграрного виробництва є його перехід на постіндустріальні засади, що дасть можливість істотно збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечити на належному рівні продовольчу безпеку по всім видам продукції, значно підвищити прибутковість й конкурентоспроможність агропідприємств. Усе це, в свою чергу, потребує вирішення багатьох

інших проблем. Головна з них — впровадження сучасних видів техніки й технологій, забезпечення агропідприємств високопрофесійними працівниками, управлінськими кадрами зокрема й ефективне використання техніко-людської системи. Зрозуміло, що це потребує чималих коштів. Їхнім джерелом можуть бути державна підтримка, кредити і прибуток підприємств. У країнах з розвинутою ринковою економікою держава надає істотну підтримку агровиробникам. Порівняно з ними в Україні вона мізерна.

Господарський механізм у сільському господарстві. Відносно його складових, то українська модель аграрного виробництва відповідає зарубіжним. Основними його підсистемами або сегментами є: менеджмент агропідприємств; ринковий механізм; державне регулювання. Певною особливістю їхньої дії є те, що в Україні державне регулювання і підтримка галузі не відповідають потребам інноваційного її розвитку. На сьогодні немає підстав вести мову про високий рівень державного управління сільським господарством. Про це свідчать численні проблеми, що йому притаманні.

ВИСНОВКИ

Україна в силу дії багатьох чинників, не змогла розбудувати модель сільського господарства типу тих, які функціонують у країнах Західної Європи (переважно ферми сімейного типу, які широко використовують постачально-збутові й сервісні кооперативи). Натомість значне поширення в сільському господарстві набули процеси надконцентрації агровиробництва та земельних ресурсів. З одного боку, це сприяє впровадженню у виробництво досягнень НТП, нових видів техніки й технологій зокрема, розвитку інфраструктури, організації агропродовольчого виробництва, тобто від первинної ланки до кінцевого споживача. З іншого боку, цей процес веде до небажаних соціальних процесів в аграрній сфері економіки, деградації сіл зокрема.

Із врахуванням реалій сьогодення, кращий із подальших можливих варіантів розвитку сільського господарства є поєднання малого, середнього й великого агробізнесу з відповідною їхньою спеціалізацією. Саме на це має зважити державна аграрна стратегія. Передусім це означає підтримку державою малого агробізнесу і відповідного збереження сільських територій. "Від держави залежить оптимізація співвідношення дрібного і великого виробництва і те, якими засобами обробляється земля, якими є фахова підготовка кадрів, рівень соціальної захищеності" [8, с. 8].

У зв'язку з цим слід погодитися з тезою тих науковців, які на базі аналізу результатів виробництва в різних формах господарств прийшли до висновку про те, що не можна віддати перевагу будь-яким формуванням. Вони не відрізняються одне від одного як за виробництвом валового доходу, так і прибутковістю. Винятком є державні

підприємства, які не мають господарської самостійності, а відповідно — й мобільності у вирішенні виробничо-фінансових питань. Тому показники ефективності в них значно нижчі, ніж у формуваннях, які побудовані на поєднанні приватної власності чи оренді на землю і майно з колективними формами організації праці.

Саме тому висновки про переваги тієї чи іншої форми господарювання робити передчасно, оскільки нетривалим є період їх діяльності, а також не враховано фактор господаря-керівника, від якого значною мірою залежить успіх справи [5].

Література:

1. Березюк С.В. Сучасні проблеми землекористування в сільському господарстві / С.В. Березюк // Економіка АПК. — 2011 — № 5. — С. 48—53.
2. Бойко А.Ф. Формування економічного механізму збереження потенціалу родючості земель / С.В. Бойко // Агросвіт. — 2012. — № 1. — С. 7—10.
3. Данкевич А.Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 69—73.
4. Єрмаков О.Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель / О.Ю. Єрмаков, А.В. Кравченко // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 10—14.
5. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 13—23.
6. Прилуцький А.М. Конкурентоспроможність українського аграрного ринку: шляхи формування / А.М. Прилуцький // Агроінком. — 2012. — № 7—9. — С. 7—10.
7. Прокопа І.В. Структура сучасного аграрного виробництва в Україні: соціоекономічний та організаційний аспекти / І.В. Прокопа // Агроінком. — 2012. — № 7—9. — С. 24—31.
8. Саблук П.Т. Структурно-інноваційні зрушення в аграрному секторі України як фактор його соціально-економічного зростання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2004. — № 6. — С. 3—8.
9. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення доходності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 19—37.
10. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2011 рік / Державний комітет статистики України. — К., 2012 — 386 с.
11. Уланчук В.С. Шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах регіону / В.С. Уланчук, Л.П. Альошкіна // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 10—14.
12. 2007 Census of Agriculture. United State Summary and State Data. — Vol. 1. Geographic Area Series. Part. 51 — Us Department of Agriculture, NASS, 2009.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.